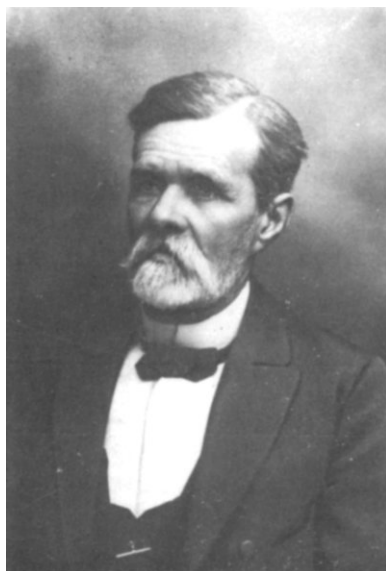

Іван Нечуй-Левицький

НЕОДНАКОВИМИ СТЕЖКАМИ

ПОВІСЬ

Електронна бібліотека української літератури
КІУС

Іван Нечуй-Левицький. “Неоднаковими стежками” 1902 р.

Набір: Ярослава Левчук

Електронне форматування: Максим Тарнавський

Текст звірено із виданням: *Іван Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. Том восьмий. Прозові твори.* Київ: Наукова думка, 1967. Ст. 264 – 482.

© Канадський Інститут Українських Студій

НЕОДНАКОВИМИ СТЕЖКАМИ

Повість

I

Одного дня в третій годині вже перед обідом, Таїса Андріївна Сватківська, нудячись без роботи, стала перед образами в своїй спочивальні й почала молитись богу. Вона прочитала молитви й перечитувала з нудьги вже п'ятий акафист, бо була дуже богобояща й богомільна. Не маючи ніякісінької роботи, вона сливе щодня ходила в монастир на службу божу або довго молилась вдома і сливе щодня перечитувала по п'ять акафистів. В просторній спальні було чисто й гарно, як у віночку. Канапка й двоє крісел були оббиті новісіньким, гарним ясним кретеном, ніби засипаним жовтуватим осіннім листом та червоними трояндами. З такого самого кретону були повішані драпіровки над білими завісами понад вікнами і над дверима. В кутку, на косинчику лисніли два образи в срібних шатах, в золотих широких рамах. В спочивальні було все нове й гарне, бо старенька Таїса недавнечко посправляла собі нову обставу: і мебіль, і завіси.

Таїса Андріївна була невисока на зріст, повненька й цупкенька. Голова в неї була сива, аж біла, але на виду вона була зовсім молода. Вона була довгобрана. Вид в неї й тепер був гарний, сливе класичний. Темно-карі чималі, довговасті очі були блискучі, але смутні, задумані. По очах було знать, що ця сива, аж біла людина, але з молодим чудовим видом, перебула якусь велику скорботу, мала в житті якусь пригоду. Вона вже давно розійшлась з чоловіком і потім овдовіла. В покоїчку і в усіх просторних горницях було тихо, аж мертво. Таїса голосно промовляла слова молитви, неначе читала їх на криласі в церкві, як десь далеко почувся шум та ніби шелест.

«Чи не вітер оце схопивсь?» — майнула в Таїси думка й перебила її молитву.

Вона зирнула в здорове вікно на садок. Старі груші та каштани стояли непорушно. Навіть не хилиталось листя, вже пожолобляне та пожовкле подекуди. А за стінами та за дверима в далеких горницях усе щось шуміло та наче шелестіло.

В той час застукотіли десь одчинені двері... В залу ввірвався гомін та шум. Було чуть, що в прихожій завештались люде, зачовгали та зашаруділи черевиками. Таїса Андріївна згорнула золотообрізний акафистник в гарній шкурятяній оправі й поклала на косинчику під образами, а сама длявою ходою попростувала з спальні в парадові горниці. Її дрібненькі ніжки якомсь ніби знехотя посовувались по смугнастому килимку-доріжці через покої. На виду і в темних очах виявилось невдоволення людини, стурбованої серед спокою й тиші, та ще й на молитві. Вона заглянула через двері в світлицю. З прихожої входила давня її знайома й подруга, полтавська дідичка Текля Опанасівна Гуковичева, висока та плечиста, а за нею прожогом вискочила її дочка Мелася, низька, присадкувата, але швидка та вертка, як дзига. Позад їх визирала горнична Мокрина, жвава та лепетлива. Усі вони втрюх разом говорили, аж тріщали, перебиваючи одна одну. Гомін розлягавсь по просторних, високих горницях, аж лунав попід високими стелями, прегарно

обведеними широкими карнизми. Обидві говорючі, веселі гості неначе сполохали мертві покої й єдину в їх живу людину — богомільну хазяйку.

— А! це ви, Теклю Опанасівно! — промовила тихим, м'яким голосом господиня, розтягуючи слова, неначе вона їх співала стиха.

— Це ми, свої, Таїсо Андріївно! Здорові були! — сказала голосно Текля Опанасівна.

— Добридень вам! — ляснула Мелася голосно, неначе стрельнула з рушниці.

Гості привітались і поцілувались з хазяйкою по тричі. Таїса Андріївна й Текля Гуковичка вкупі вчилися в Києві в пансіоні й були великими приятельками ще змалку. Вони разом вийшли й заміж. Таїса Андріївна вийшла за інженера Сватківського таки в Києві, а Текля Опанасівна — за молодого архітектора Гуковича, котрий одначе зараз покинув свою роботу в Києві й переїхав на село в жінчину державу, щоб хазяйнувать на селі, в маєтності своєї жінки. Влітку вони частенько запрошували до себе в село на тиждень або на два своїх приятелів на одпочинок та на купання.

— Чи не потурбували ми часом вас? Ви, певно, оце спочивали? — говорила Текля Опанасівна, дивлячись на Таїсин вид, неначе трохи заспаний.

— Ні! де там! Я оце тільки що домолилась богу. Прошу сідять. От і недурно цієї ночі снівся мені сон, неначе в наш садок прилетіли дві паві, та такі здорові! А за ними прилетів павич, розпустив хвоста та й кинувсь бити пав, — говорила хазяйка.

— То це, мабуть, ми ті дві паві! А павич це, певно, ваш зять Елпідифор... Як же ваше здоров'я? — спитала мати.

— Як почуває себе ваша дочка Люба? — спитала Мелася.

— А Елпідифор Петрович, мабуть, ще не вернувся з служби? — перебивала мати.

— Де ж це Люба? — допитувалась дочка. Обидві вони питали разом, говорили голосно, по-селянській, аж лящали, неначе вони розмову вели не в горницях, а десь на городі або в себе в дворі гукали на наймитів та наймичок. Таїсу, очевидячки, вражав той ляск, те гукання серед мертвої тиші, та ще й після перерваної молитовної наприви. Вона аж супила свої чудові, тонкі та густі брови. Її закидали питаннями, неначе посипальники, що посипають на новий рік горохом та пашнею. Вона не знала, кому відповідать, і відповідала навмання.

— Спасибі... Люба десь... — вона, хвалить бога, вже не слабує... — десь пішла з візитами. Певно, затого вернеться, — говорила Таїса Андріївна, а в неї в думках ще зоставались слова з акафіста святому Миколаєві, і вона через силу добирала немолитовні слова для відповіді на обидва боки.

— Чи не слабували ви часом? Щось ви трошки помарніли, — говорила Текля Опанасівна, придивляючись до білого, трохи змарнілого виду в Таїси Андріївни.

Таїсин вид і справді трохи скидався на вид в засиджених кравчих або в швачок: був і повненький, але попід карими ясними очима було знать маленькі пружечки та блідуваті смужечки.

— Я часто нездужаю, але тепер, хвалить бога, не можу нарікати на здоров'я. Люба гоне мене з хати, каже, що я засиділась, як квочка в обичайці. А я, сказати по правді, не люблю швендять, люблю сидіти вдома та не рипатись, — сказала господиня й помаленьку, дляво вмостилась в крісло, оббите ясно-вишневим плисом.

— А чом оце Андріян Кнрилович не приїхав? Як його здоров'я? — спитала хазяйка.

— Нема йому часу! — обізвалась Текля Опанасівна. — Звелів кланяться вам обом.

— Покинули тата на хазяйстві. Нехай сидить дома та доглядає хазяйства, — сказала дочка.

— Він усе пораяється на току, — промовила мати. — В нас саме домолочують овес.

— Чи це в вас нова мебіль? — спиталась дочка.

— Нова. Оце недавнечко обставились, — одповіла Таїса Андріївна. — Це Люба та зять так обставились.

— Ой яка чудова, художня мебіль! — крикнула мати.

— В якому магазині купували? Ой гарна ж! Ццц! — аж цмакала дочка з дива.

— Почому платили за аршин оксамиту на гардини та портъери? — додала мати.

— Дорого коштує софа та крісла? І дзеркала нові? Еге, нові? — питала, аж ляшала дочка назахват і zarazом з матір'ю.

Таїса знов була закидана питаннями й почувала, що не може й випручаться з тих питаннів, бо не встигала на два боки одказувать. Питання цікавих сільських лепетух кидались на неї, наче рій кусливих мух.

— Це Люба та Елпідифор зробили собі усю цю обновку. Усе старе поспродували та набрали в магазині нової мебелі.

Текля Опанасівна й Мелася зорили очима по світлиці й не всиділи-таки на місці: незабаром вони повставали з крісел, щоб гаразд придивиться зблизька до кожної нової речі, та ще й полапать пальцями.

В темно-фіолетовій сукні, висока та поставна, навіть трохи огрядна, Текля Опанасівна помаленьку подибала до дверей, стала й звідтіль, оддалік, почала оглядять нову обставу, зиркаючи своїми невеличкими блискучими очима по всіх закутках. Проти здоровецького вікна од ясного проміння в неї на чорній голові, намащеній помадою, було знать ніби срібні нитки. Але вид в неї був здоровий, свіжий. На широкуватих щоках ще було знать рум'янці, неначе вона недавнечко ходила на сонці й напекла свій вид.

Невисока, трохи широка в плечах і в тілі, Мелася була на взір непогана, але лице в неї було якесь чудне. Лобок вузький і низький, щоки довгенькі й повні, ніби вона надула їх, захопивши повітря. І те повітря роздуло їх внизу. Куценький, трохи кирпичний, кругленький носик неначе був уткнутий в долинець, а чималі товстенькі рожеві уста випнулись на широкому підборідді. Усей її вид був неначе випнутий, а більше за все були випнуті здорові подовжасті очі з чистими білками, з чудовими карими зіницями, ясні, бистрі та ворущливі. Ці блискучі, швидкі карі очі були єдиною красою в Меласі.

Мелася бігала од кутка до кутка, од одної речі до другої, придивлялась, лапала пальцями, трохи не нюхала; оглянула двоє високих, до самої стелі, дзеркал з мраморними консолями, а потім спинилась перед одним дзеркалом і видивлялась в його: оглянула свою постать, свій стан, щільно обліплений ясно-бузковою сукнею, свої розкішні темно-русі коси та все дивувалась і голосно ойкала, аж цмакала. І мати й дочка говорили zarazом, не спиняючись, неначе їх язики довго піснюкали на селі, а це в Києві розговілись на всі застави. Повненька, куценька Мелася не пурхала по світлині, як ластівка, а неначе котилась, ще й на ході підскакупала, мов різинова опука.

Обстава в світлиці була чудова і, вважаючи на засоби Таїси, надто дорога. Розкішна художня горіхова мебіль лисніла золоченими смужками на обідках і була оббита ясно-

вишневим дорогим оксамитом. Перед столом стояла долі висока лампа на тонкому та високому підніжку, оповитому стеблом гнучкого латаття з трьома білими квітками й з трьома зеленими листками. На столику коло стіни стояли два чудові, рясні канделябри з позолоченої бронзи. Коло дверей в столову по обидва боки так само стриміли дві високі лампи; їх держали в руках чорні арапки в позолочених куценьких спідничках та поясах, в позолочених кільчастих сережках. Арапок обтілювали високі старі пальми в вазонах. На вікнах над білими прозорими завісами були почеплені гардини з червоного плісу. Плисові наддверники оповивали двоє дверей жмутами. По кутках під стінами були ніби недбайливо розкидані стільчики з двох оксамитових подушок, покладених одна на одну навхрест ріжками. На ріжках теліпались золоті китиці. На двох вікнах стояли два вазони камелії саме в цвіту: одна біла, друга рожева. Дві чудові картини художньої роботи висіли на стінах, оббитих срібними шпалерами з золотими взірцями.

Салон аж лиснів і новісінькою мебіллю, і новісінькою бронзою; лиснів чистий, навоскований паркет. Ніби цвіли свіжі квітки на чудовому килимі під столом коло канапи. Обстава була зроблена з вмінням і з великою вподобою.

— Ой яка пишнота! Усе блищить, лиснить! Усе аж сяє! Як гарно та пишно! — викрикували з дива обидві панії.

— А чому платили за аршин оцього ясно-вишневого оксамиту на кріслах та стільцях? — питала Мелася, перескочивши опукою до шести чималих фотелів, що стояли побіч стола по обидва боки.

— А чому платили за цей пліс в порт'єрах? — допитувалась мати.

— А які пишні високі лампи! Почім платили за лампи? — знов питала дочка.

— Дорого платили, бо мебіль художня; купували в магазині Кона, — обізвалась Таїса Андріївна, милуючись обставою.

— Певно, в Елпідифора кишені дуже позапорожнювані грішми! — промовила Текля Опанасівна.

— Ой, певно, це все недешево коштує! — обізвалась Мелася.

— Та це, сказати по правді, я продала свій дерев'яний domek, свою халупку та половину грошей оддала за довги, а за другу половину посправляла оце все, щоб обставити кімнати і гарно, й естетично, бо й сама люблю усе гарне, і молоді люблять незгірше мене усе пишне. Такі вже вони обоє вдалились на вдачу.

— Така пишнота, така краса, що аж мене взяла хіть обставити свої кімнати трохи краще. В мене ж дві дочки на виданні, — стиха промовила Текля Опанасівна.

— То й обставмо! Чому ж пак і нам не обставити покоїв? В нас в горницях усе таке старе та не модне, що й сором буде, коли часом ненароком будлі-хто заскоче до нас з Києва, — сказала Мелася.

— І обставили б, та грошей бігма теперечки, — сумненько промовила мати.

— Адже ж купують у нас десять десятин наші мужики... То продаймо та й обставимо хоч світлицю та кабінет.

— Нехай лишень перше подумаємо та поміркуюємо з татом, та вже потім, може, й зробимо діло, — сказала з задумою мати.

— А чого тут довго міркувать? Маємо доволі грошей в кишені, то таки зараз принаймні хоч наберім на оббиття та на гардини чи оксамиту, чи отакого самого гарного плису, — сказала Мелася.

— І то гаразд: щоб по двічі не тарабанитись до Києва, — обізвалась Текля Опанасівна, трошки подумавши.

— Авжеж понабирайте зараз! Нема чого длатись та гаятсья, бо, може, оце несподівано женихи шусть у хату! — промовила Таїса Андріївна.

— Що правда, то не гріх! — одповіла Текля Опанасівна.

— Як ми скінчили оцю обставу, то Елпідифор зараз покликав фотографа, і він поздіймав картинки з світлиці: одну просто од дверей, другу з отого куточка, третю з отого, а четверту з його кабінету. Це все на пам'ятку, — промовила наївно, по-дитячому Таїса Андріївна, — бо молоді обоє люблять ті куточки, де сиділи вкупці та милувались... Це на приємну згадку в дальші часи. А ось ходім лишень та подивітсья, як зять обставив свій кабінет. Варто теж подивітсья! В його теж багато вподоби, як і в Люби. Ой як він любе пишноту, як він любе все гарне! То вже йому, певно, бог так дав.

Таїса Андріївна повела гостей в кабінет. І в кабінеті була обстава так само багата й зовсім не по Елпідифоровій кишені. Серед кабінету стояв довгий писальний стіл з неполірованої дубини, чудово поцяцькований вперемішку горіховим та червоним деревом. По обидва боки стояли качалки-крісла, навкруги оббиті червоним плисом. Далі стояла дорога кушетка. По стінах були почеплені чудові полички для паперів, облямовані золотими торочками. Скрізь були порозкидані дзиглики та стільчики. І нігде в кабінеті і в покоях не видно було ні однісінької книжки, навіть для людського ока, як інколи кладуть в багатих світлицях по столах.

І мати, і дочка, та й сам Елпідифор ніколи ніяких книжок не купували й не читали. Провадили вони часом розмову за театр, за артистів та театральні модні вистави, а найбільше за модні оперетки, котрі доводилось їм бачить. І в цьому була уся їх просвітність...

— Ой прехороша обстава! І тут хороше! — говорила мати.

— Що гарно — то гарно! Та з яким розумінням та вподобою усе дібрано! Яка тонка, аристократична вподоба в Люби! Як вона в цьому знаєтсья! — лепетала Мелася.

— О! що вона в цьому багато тяме, то тяме й справді. Так, певно, їй бог дав. Вони обоє такі артистичні на вдачу, що їм обом тільки найкраще та найдорожче припадає до вподоби, — сказала Таїса Андріївна, трохи слабка на розум зроду.

Таїса й її дочка справді добре знали в дорогому й гарному, бо... з оксамиту та з шовку й не вилазили. Тільки влітку мусили з цього вилізти, бо в оксамиті було занадто гаряче та душно.

Надивившись всмак та намилувавшись новою обставою, вони вернулись до світлиці та все лепетали, оглядаючи вдруге кожну річ.

— Чи це в вас і рояль вже... ніби не той? — спитала Мелася.

— Авжеж не той, бо новий. Люба без музики не може в животіть. Страшенно любе грати! Певно, так бог дав їй. А я купила новий рояль, бо старий був не дуже підхожий до нової обстави: дуже заялозений. Все в горницях було нове, усе лисніло, тільки рояль стояв замурзаний, неначе замурзане мужичиня між паненятами.

Гості все питали, що коштує кожна річ з обстави. Трата грошей була велика, без міри, й, очевидячки, не по засобах Таїси Андріївни та й самого Елпідифора.

— Мусила продати свій домок і не пошкодувала грошей. Бажалось мені таки догодить дітям, щоб пожили в добрі та гаразді. Але Елпідифор постачає й настачить на наше вдержання, на прожиток і на квартиру, — казала Таїса Андріївна, — в його засіб таки чималий.

Рипнули двері в прихожій: то верталась з візитів Таїсина дочка, Люба Павлівна. Уздрівши через одхилені двері приятельок, вона, не роздягаючись, вскочила в гостинню.

— А! це ви! Яка я рада! — гукнула Люба ще в дверях. — Добридень вам!

— Доброго здоров'я! Як живете? — гукнула Текля Опанасівна й пішла назустріч Любі.

— День добрий! день добрий тобі, Любко! — гукнула Мелася й, поскакавши опукою, випередила маму, вхопила в руки Любу, пригорнула міцно до себе й почала без ліку цмокать її, аж високі страусові білі пера на капелюші в Люби тряслись та коливались.

— Як ти, Любко, поздоровшала та покращала! — сказала Текля Опанасівна, сливе силою видираючи Любу в Меласі й цілючи її наперемінку то в одну щоку, то в другу.

— Де це ти, Любко, так барилась? — спитала Мелася.

— Та оце, користуючись тим, що надворі година, поробила візити, бо була багатьом винна цього добра.

— І, мабуть, усі візити поробила? — обізвалась Текля Опанасівна.

— Кому ж робила візити? — спитала Мелася.

— Ой не всім! В мене цього довгу повнісінько, — ледве встигала Люба одповідать. — Оддавала візити багатьом. Зараз розкажу, потривайте! От я роздягнусь!

Люба миттю кинула на стілець чорне оксамитове пальто, а капелюш з здоровим білим страусовим пером поклала на кріслі, неначе посалила якусь райську птицю, що кивала крилами. Та птаха все кивала крилами, а Люба сіла й усе навіщось моргала довгими бровами.

Люба була трохи схожа на матір, але в неї був ширший вид і трохи більші, жваві та веселі карі очі. Вона була сливе кругловида. Виразні уста з ямочками, повненькі й рожеві, були випнуті й надзвичайно гарні. Невеличка на зріст, але повненька, як огірочок, з розкішними, чепурно зачесаними кісьми, з чорними, дуже примітними бровами, з повненькими напудреними щоками, Люба була дуже гарна й показна, сливе красуня. Темно-бузкова шовкова сукня, з ясно-жовтими делікатними кружевцями та брижами на маніжці, дуже приставала до лица.

Люба перейшла світлицю. Дорога шовкова сукня на їй спочатку зашелестіла, а потім неначе засвистіла. Вона сіла в крісло, а шовкова сукня все шелестіла на їй, як тихо й приємно шелестить осіннє цупке кленове листя на дереві, черкаючись обоспільно одно об одно в жовтій гущавині. В вухах заколивались золоті сережки; ясно замиготіли в сережках два чималі алмазики, ніби зайнялись дві іскорки по обидва боки чудової голови. Люба, з чорними блискучими очима, з чорними різкими бровами, скидалась на гарну грекуню або волошку.

Врівні з нею Мелася одразу неначе зблякла й полиняла, і попоганшала, навіть здавалась нечепурно прибрана через свої тоненькі пачоси русявого волосся, що завжди теліпались в неї кругом товстенької, цупкої короткої шиї.

Серед ясної, новенької обстави сама Люба, в бузковому делікатному дорогому убранні, з золотою брошкою на шиї, в золотих браслетах, і справді здавалась молодою, котра недавнечко повінчалась і обставилась навкруги усім новісіньким. Тим часом вона вже прожила з першим чоловіком вісім рік, бо вийшла заміж дуже молодою, ще як їй було всього шістнадцять рік. Один немолодий дідич, котрому вже минуло сорок п'ять год, дуже вполюбав Любу, як вона була ще в четвертому класі гімназії. З п'ятого класу вона вийшла заміж, а через вісім год чоловік остогид їй, а вона, через свою вередливу вдачу, остобісіла чоловікові так, що він згодивсь з дорогою душею дати їй розвід. Після гучного панського життя в його Люба й мати жили років зо два в невеличкому своєму домикові тихо та мирно, доки не трапивсь другий зять, Елпідифор Петрович Ванатович.

Люба жила з Елпідифором невінчана, бо він так само розійшовсь з своєю жінкою. Мати поблагословила їх шлюб і сама перейшла жить до зятя. «Любітєся, милуйтєся, мовляв, як голубів пара, коли між вами є щира любов, та й... мені самій нема де прихилиться». Декотрі знайомі дами одкаснулись од їх, перестали бувать у їх і не запрошували до себе. Але таких було мало. Решта знайомих, більше ліберальних, не одцуралась од їх і одвідувала, як було й передніше.

— А чом же оце ви не взяли Ліди? — спитала Люба в Теклі Опанасівни.

— Та тим, що вона сама не дуже зохочувалась їхать з нами. Сидить там за своїми вченими книжками. Усе щось човпе в книгах та й човпе. Як побула на вищих курсах в Петербурзі два роки, то так вп'ялась в ту науку, що й одірвати її од книжок трудно, — сказала Текля Опанасівна.

— Вона здається, така вже зроду, на вдачу, — обізвалась Таїса Андріївна. — Я пам'ятаю, що вона й змалечку все було падкує коло книжок.

— Де ж це ти була так довго з візитами? — спитала Мелася в Люби.

— Обійшла з десятком чи й більше знайомих. Була в Крупницьких, Улашинових, в Куликовського. І знаєте, мамо, кого я стріла дорогою? Отого наврочливого Лисинського! Як тільки він мене питає за здоров'я, то зараз і наврочить, бо в мене другого дня заболить живіт доконечне!

— І мене, як тільки він питає за здоров'я, то ввечері або другого дня доконечне будуть стиски в грудях, бо я трохи ядушна, — сказала Таїса.

Мелася не вірила в ті уроки й засміялась: вона добре знала, що Любі до випеченого та викоханого панського тулуба неначе хтось приставив голову сільської баби, повну усякових забобонів.

Люба почала оповідать і про Крупницьких, і про Улашинових, і Куликовських, і про Ковальницьких. Оповідала вона гарно й з найменшими дріб'язками: і як вона дзвонила в дзвоник коло дверей, і як входила в покої, кого застала вдома, кого ні, і як застала в покоях. Розказала вона, що в кого говорилось, як хто був убраний. Вона оповідала з таким палом та красномовністю, неначе писала язиком цікаві газетні фельєтони. Цим сливе щоденним оповіданням про візити, стрічі на улиці та міські слихи вона розважала свою дурненьку рожденицю, котра сиділа вдома й з нудьги тільки й читала перед образами по п'ять або й по шість акафистів щобожого дня. Мати розважала себе доччиними оповіданнями й дуже любила за це свою доню. В розмовах за убрання, за моди, в оповіданнях за знайомих, за міські скандали, за чийсь залицяння минали в їх дні за днями.

Іншої розмови в їх не було. Люба була лепетлива на язик незгірше Меласі, тільки лепетала не так швидко й не таким крикливим голосом, як Мелася. В неї голос був багато м'якіший і приємний.

— Ото була мені okazія в Мальченків! Подумайте собі! Дзвоню я. Виходе горнична й одчиняє мені двері. Я роздяглась та й одчиняю двері в світлицю. Коли зирк! Коло дверей груба розвалена до половини. Кахлі валяються суспіль на підлозі коло порога. Тутечки ж стоїть шайка з глиною та з вапною. Мулярі ляпаються, як мазальниці. Скрізь насмічено, поналивано. Я спохвату шелесть просто на ті руїни! Зопалу та спохвату трохи не вступила в калюжу. Вийшов Мальченко та мерщій подав мені руку. А я підобгала сукню та й перестрибнула, неначе на улиці через багно...

— Ото яка халепа! Чи не задріпала часом шовкової сукні? — обізвалась Таїса Андріївна.

— З візитами буваєш, то стикаєшся з усякими людьми й з усякою несподіванкою, — лепетала далі Люба. — А в Куликовських яка okazія мені трапилась... Подзвонила я, — мені зараз і одчинили. Питаю в лакея: «Чи дома пан та панія?» Каже: «Дома». Я, не ждучи довго, одчиняю двері та прожогом в світлицю! Аж якийсь тонкий та довгий панок в одних сорочках, з сигарою в зубах, як угледів мене, як дремене і як стрибне навтікача в двері! Дивлюсь, — в гостинній мебіль не та. Скрізь безладдя. Усе порозкидане. «Що це за диво? — питаю я в лакея. — Це ж житло Куликовських? їх нема, надісь, дома?» — «Та Куликовські оце напередодні перебрались на третій етаж, — каже лакей, — а сюди перейшли Нестеренки».

Мелася зареготалась. Обидві матері осміхнулись.

— А знаєте, що Маруся Ключківська вже виходе заміж? Я й жениха застала в їх, — лепетала далі Люба.

— Невже? — аж крикнули усі разом.

— Виходе! Оце незабаром і вінчатимуться, — сказала Люба.

— Ота кирпата та жовтогаряча на виду виходе заміж? — аж писнула Мелася й з дива аж очі витріщила. Її трохи брали завидки, що «жовтогаряча» Маруся, багато молодша за неї, похопилась знайти собі жениха.

— Таке м'яло! таке мурло! — крикнула Текля Опанасівна.

— Таке одоробало і виходе заміж?! Це диво та й годі! — обізвалась тихо Таїса Андріївна.

— Таке опудало, що ним тільки б горобців в коноплях лякать! — ляснула осудлива й зависна Мелася.

— Таке неповертайло виходе заміж... бо в неї багацько грошей. Ще й жених її непоганий, — сказала Текля Опанасівна.

— Якби приставить йому довшого носа та трохи пообтинать ножицями здорові вуха, то, може, тоді й був би гарний, бо... він капловухий, — сказала Мелася трошки з злістю. — Я б зроду не пішла за його заміж.

— Диво та й годі! — промовила Текля Опанасівна й насилу вдержала зітхання, що Меласі вже стукнуло двадцять сім год, а вона ще й досі дівує й не знайшла собі навіть і капловухого жениха.

— А оце, вже вертаючись додому, зостріла на Хрещатику мадам Позаторіцьку, жінку нашого доктора. Яке чудове осіннє оксамитове пальто привезла їй з Відня одна прятелька! Сизо-сизо-сіре, довге аж до землі й навкруги облямоване білими страусовими перами поза шиєю й по полах аж до самісінького долу, — розказувала Люба й малесенькими ручками обвела себе поза коміром і до самого долу.

— Як гарно! — сказала Таїса Андріївна.

— Ой! не дуже! — обізвалась Текля Гуковичева.

— Справді не дуже гарно, а більш того що погано, — сказала Мелася. — Це щось схоже на епітрахіль або на дияконський орар. Якби ще до цього дати в руки кропило й кадило, то з Позаторіцької вийшов би протопоп, що ладен зараз заспівать алилуя. Я зроду-звіку не наділа б такого пальта з епітрахілем...

Богобояща Таїса Андріївна була зобиджена Меласиною легковажністю, неповажанням епітрахилів та орарів і насупилась.

Мелася опам'яталась і прикусила язика. Вона й забулась, що хазяйка та й її мама дуже богобоящі й трохи навіть клерикали. Сама Мелася була матеріалістка, зовсім не прихильна до церкви та до батюшок.

— Любко! а скажи, будь ласка, яка теперечки мода на осінні капелюші? А покажи лишень нам модний журнал! — сказала Мелася.

Люба побігла в кабінет і винесла звідтіль три останні номери модного паризького журналу. Усі чотири дами вхопили номери й кинулись до їх, як бджоли до меду. Вони переглядали малюнки й усякі зразки суконь і, очевидячки, гралась цим, як діти ляльками. Награвшись донесхочу, гості знов розпитували про своїх київських знайомих, перебирали їх усіх язиками до останньої людини. І недобре гикалось в той час деяким їх знайомим в Києві.

— Чи ви знаєте, що стара Борковська насилу вже володає руками й язиком? Мабуть, незабаром вмере, — сказала Люба.

— Яка ти, Любо, добра! І недужими цікавишся, — сказала Текля Опанасівна.

— О, моя Люба, господи, яка добра! — обізвалась мати. — Вона знає, хто тільки слабує з наших сусід, — сказала Таїса Андріївна.

— Ходє одвідувать їх чи, може, й сидить коло недужих? — спитала Мелася. — Я б зроду не сиділа коло слабих... Якби мені заманулось добродіять, то я знайшла б для себе інший спосіб добродіяння, тільки не цей.

— Ні! — обізвалась Таїса Андріївна. — Люба дуже боїться слабих, але через телефон щодня розпитує, як почувають себе недужі: чи їм получчало, чи погіршало.

Люба й справді була почутлива й добра, але в неї спочування до слабих було тільки на язиці. Правда, що вона розпитувала за слабих знайомих, знала, кому получчало, кому погіршало, хто на що кородиться, але тільки задля того, щоб за це все базікать по гостинних, як за новинки в місті.

Люба знялась з крісла й швиденько почимчикувала до кабінету. Незабаром вона винесла двоє гарненьких віялець з золотими китичками коло держалн.

— Дивись, Меласю, які тепер носять чудові віяльця! Це мені вчора приніс Елпідифор, вертаючись з служби.

Люба розгорнула одно віяльце. Мелася — друге. Віяльця були схожі на павичеві розпущені хвости з сизо-зеленими очками навкруги, а середина уся була суспіль устелена в одному — чудовими фіалками, а в другому — квіточками жасмину.

— Ой які чудові жасмини та фіалки! Ніби аж пахнуть! — теревеніла Мелася й навіщось притулила до носа жасмини, буцімбито вона вважала на їх, як на живі квітки.

— Купив тобі Елпідифор, бо тебе любе, — промовила Текля Гуковичева.

— Любе її так, що сливе щодня геть-то вже втрачається. Коли не вертається з служби, то конче заскоче в магазин та й принесе Любі будлі-який подарунок: чи якісь дивовижні парфюми, чи статуйку, чи фаянсові квітки, — сказала Таїса Андріївна й показала малесенькою ручкою на карниз каміна й на тоненьку, гарненьку й височеньку етажерочку коло каміна.

Камін по карнизі навкруги був ніби обліплений статуйками з гіпсу, з фаянсу та бронзи. Там випнулися три білі грації коло блискучого фавна з сопілкою, а далі стрибав, неначе хвицався ракотицями рогатий сатир, приграваючи на дудці з очерету; а коло його німфа вилізла з води, ніби з купання в ванні; за нею борикались та войдувались два борці, розтягнувши без сорому довгелецькі ноги. По обидва боки каміна на вуглах стояли дві заголені вакханки, піднявши вгору руки й випинаючись в танцях.

— Дивіться! Ото він її так любе! Так любе, так любе, що ой-ой-ой! — сказала Таїса Андріївна й не спромоглась висловити своєї думки та розвинути її, бо була твердувата на тяму й геть-то небагата на думки, як і її доня Люба. — Так... так вже їй бог дав, — закінчила вона свою некрасномовну розмову.

При цих маминих словах Люба крутнула головою, запишалась кокетно й прижмурила очі, нібито вона уявки бачила перед собою Елпідифора й залицялась до його. В цьому була уся її сила й ніби призначення самого її живоття на світі.

— Чи Елпідифор Петрович вже розвівся з своєю жінкою, чи ще й досі тягнеться ця справа? — несподівано спитала Текля Опанасівна.

— Ні, ще не розвівся, і йому з цієї причини не можна вінчатись з Любкою. Як він вподобав мою Любку, то радив розвестись з чоловіком, а сам обіцяв розвестись з своєю жінкою й зараз хотів повінчатись з Любою. Але його жінка зосталась жить в Петербурзі й наче затялась не давати йому розводу. Вона, як кажуть, непогана й молода. Не хоче брать на себе провини, бо, мабуть, і сама ладна вийти заміж і, певно, хоче, щоб Елпідифор взяв на себе провину, — сказала смутним голосом Таїса Андріївна.

— Оце так штука! Доведеться Любці жить в ним невінчаною, — сказала Гуковичева.

— А певно! Нехай поживуть, коли вподобали одно одного. Аби вона була щаслива. А мені байдуже за все. Отак, як бачите! Нема й не було мені щастя на віку... Не йдеться мені та й годі! Недоля моя! Певно, так мені бог дав, — сказала Таїса Андріївна з журбою в голосі.

— Що не поталанило вам, то це правда, — смутно обізвалась Текля Опанасівна й похилила голову.

— Жила я з своїм чоловіком в достатках. Засіб в нас був великий. Робили ми навіть збитки. Я держала дорогого кухара. В нас на обід було по чотири потрави щодня. Мала я свої коні, свій екіпаж. Ходила в шовках та оксамитах, прибирала свою Ганю й Любу, як вбирають дітей в аристократів. Я жила, як у бога за дверима. Небіжка мама й економка

всього доглядали. Я нічим не пиклювалась і не клопоталась, тільки гостей приймала. Але мій чоловік розкохав мене, почав гримать, що я марную гроші, а далі розпився, посваривсь зо мною, зійшовсь з отією... та потім згодом зовсім розледащів. Терпіла я, терпіла, доки терпець не ввірвавсь. Мусила я його покинути, а він зовсім розпаскудивсь та й помер. Недоля моя та й годі! Ще добре, що в добрий час, заздалегідь, я купила дерев'яну халупку. Принаймні мала собі пристановище.

— Не треба б було продавать того домка й тепер, — обізвалась Текля Опанасівна практичним тоном.

Але Таїса Андріївна неначе не чула її й тягла далі своє нарікання на свою недолю.

— Ще моє щастя, що Любку вполював орловський дідич Межов і оженився з нею! Жили ми в його селі. Він був ніби й заможний. І село в його було чимале. Неначе й знов осміхнулась до мене доля. Люба була прихильна до його, бо вона любе не молоденьких паничів, а людей літніх, поважних, то й привернулась до його. Знов ми зажили в достатках. Жили ми взимку в місті, влітку — на селі. Межов був веселий, любив єднатись з людьми й боявсь нудьги, як татарви. В нас усе були гості та карти. Але й цей ні за що ні про що взяв та й одкаснувсь од Люби. Село спродали за довги, а він пішов по дідичах економом. Знов недоля моя! Отак, як бачите!

— Одже ж тепер вам знов поталанило. Не журіться та не впадайте в тугу, — сказала Текля Гуковичева поважним голосом.

— Поталанило ніби оце вже втретє, та от і недоля моя: Елпідифорова жінка обіцялась розвестись, а тепер стала гопки. «Не хочу та й не хочу!»

— Певно, вона людина не в курячим розумом, — сказала Мелася ніби навмання. — Підождіть трохи, може, справа якось сама направиться. Може, його жінка вмре.

— Де там! Там така гладка, здорова та жвава, що й нас усіх переживе. Її рід дуже живучий: ще й досі живуть її батько й бабуся.

Тим часом Люба вийшла з Меласею в гардеробну кімнату, щоб передягтись і скинуть дорогу візитну сукню та одягтись в простішу. Гардеробна кімната сливе уся була заставлена здоровецькими шафами.

— Оце позавчора я справила собі нову ротонду, та не знаю, чи вона гаразд пристає мені до лица, — сказала Таїса Андріївна до Теклі Гуковичевої, одразу забувши за свої нарікання на недолю.

— А покажіть! Ходім та подивимось! — веселенько промовила Гуковичева.

Вони встали й повагом почвчвали до гардеробної. Таїса й Люба одчиняли шафи, неначе тим гралась. Довга гардеробна на взір була схожа на бібліотеку. По обидва боки щільно стояли здорові й маленькі шафи, придбані Таїсою ще в луччі часи життя. В самому кутку стояла Любина шафа, завширшки трохи не на сажень. Далі стояла така сама здоровецька шафа мамина, ще далі — гувернанчина, а там далі — шваччина шафка. А проти їх стояла знов Любина шафа та опрічна Елпідифорова шафа, така сама завальна, як і Любчина. Елпідифор був пещений петербурзький джигун та франт і кохавсь в убранні незгірше своєї Любки й тещі. В його шафі одежа не висіла на кілочках, а ніби стояла: була напнута на шаранги та на хрещаті підставки, неначе ризи та стихарі в ризниці. В шафі ніби стояв довгий рядок Елпідифорів: один Елпідифор — в блискучому, дорогому мундирі, другий Елпідифор — в сіртуку, далі стояли Елпідифори то в піджаках, то в

пальтах. Один Елпідифор був ніби позолочений, другий — чорний, третій — рябий, четвертий — сірий. Нанизу в шафі стояли ботинки та повишивані золотом туфлі. Здавалось, ніби од стоячих Елпідифорів хтось пообтинав ноги. На дні вповдовж шафи лежав ніби сповитий повивачем в простирядлі Елпідифор: то лежала його шуба, завинута в простирядло.

Одна половина Любиної шафи була одчинена. На зачиненій половинці дверей шафи лисніло дзеркало на всю довжину дверець. В дзеркалі одбивалась Любина постать. Здавалось, ніби дві Люби заглядають то в шафу, то зиркають часто одна на одну.

Коло надвірної стіни, між двома вікнами, стояла окроми шафка, як цяцька, з дзеркалом знадвору на всі дверці, що одчинялись на один бік. Це була шафка мамина. Мама зросла на Волині, в Луцьку, в сім'ї небагатого урядовця. Де вже вона набралась тієї симпатії до гардеробних опрічних кімнат та дзеркальних шаф, — за це один бог відає. Здавалось, ніби вона була не буржуазка родом, а якась волинська польська графиня й зросла й вік звікувала серед аристократичної обстави. І мати й дочка через свою гарну та ще й кокетну вроду добули собі й багатеньких чоловіків, і шафи з дзеркалами, і оксамити та шовки, і усю догоду в житті. Але про їх знайомі казали, що вони обидві — дві чудові бонбоньєрки для конфетів. І мати й дочка тільки й знали, що «подай та прийми», та вбери, та повези в театр або в гості, та наклич до їх гостей; щоб хтось на їх дбав, панькався з ними, щоб любив їх, падкував коло їх, аж розбивавсь, сам пиклювавсь за все. Щоб робити якусь роботу — це було не про їх писано. В їх руках зроду ніколи й голки не було. Вони ніколи не вишивали навіть подушок, як інші гулящі панії, і мати й доня були ніби два куці пишних рож центифолій, викоханих на доброму ґрунті, котрі тільки те й знали, щоб їх поливали дощі, кропила роса, щоб їх хтось поливав, та доглядав, та милувавсь ними. Випечені змалку, як дуже мазані дітки, ці обидві красуні вийшли ліниві, ледачі, не здатні ні до чого. Краса була для їх обох і долею, і недолею...